

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΤΟΜΟΣ Β΄. - ΤΕΥΧΟΣ ΙΒ΄.

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1880

Οὐκ ἔστι περὶ τοῦ ἂν θεοτίμου ἄνθρωπος
βουλευσάτω ἢ περὶ παιδείας καὶ αὐτοῦ καὶ
τῶν αὐτοῦ οὐκείων. (Πλάτ. Θεάγης.)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

1880

τὰ τοῦ Λαγγίου Λογικά μελετήματα (Logische Studien 1877). Ἡ ἐν Γερμανία φιλοσοφικὴ κίνησις παριστᾷ πανταχοῦ θέαμα προπαρασκευῆς μέλλοντος βήματος πρὸς τὰ πρόσω. Νέα ὄπλα ζητοῦνται ἐν τῇ ὀπλοθήκῃ τῆς ἐμπειρίας καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ ἵνα δι' αὐτῶν ἐπαναληφθῇ ὁ παλαιὸς περὶ τῶν αἰώνιων προβλημάτων τοῦ νοεῖν καὶ εἶναι ἀγών.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ

ΥΠΟ Ν. Α. ΧΑΛΚΙΟΠΟΥΛΟΥ

Ὅλως αὐθύπαρκτον καὶ ἐγγώριον βλάστημα εἶνε ἡ γραμματικὴ δύο μό-
νον λαῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τῶν Ἰνδῶν δῆλον ὅτι καὶ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ
Σῖναι ἔσχον μὲν εὐφυεστάτας ἀρχὰς γραμματικῆς καὶ οἱ Σημιτικοὶ λαοί,
Σύροι καὶ μάλιστα οἱ Ἀραβες ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι ἀνέπτυξαν προσφυέστατον
τῷ ἰδιορρύθμῳ τῆς ἑαυτῶν γραμματικῆς τύπῳ γραμματικὸν σύστημα,
ἀλλ' ἐξεστὶν ἡμῖν εἰκάσαι, ὅτι ὡσπερ οἱ Σῖναι τὴν πρώτην πρὸς τοῦτο ἀφορ-
μὴν ἐκ τῶν Ἰνδῶν ἔλαβον, οὕτω καὶ οἱ Σημιτικοὶ λαοὶ καὶ μάλιστα οἱ
Σύροι τὰ πρῶτα τῆς γραμματικῆς σπέρματα παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἐδέξαν-
το. Οἱ πρῶτοι δημιουργοὶ τῆς Ἀραβικῆς γραμματικῆς οἱ Πέρσαι εἰσίν.
Ἄλλ' οὗτοι διετέλουν ἐν ποικίλαις σχέσεσι πρὸς τοὺς Σύρους. Ἡ δὲ γραμ-
ματικὴ τῶν Ῥωμαίων εἶνε ξένον φυτὸν, μεταφυτευθὲν ἐξ Ἀλεξανδρίας.
Καὶ περὶ αὐτῆς μὲν ὡς ἀχωρίστου ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς, ἐς ἄλλοτε· νῦν δὲ
ἐπὶ ταύτην ἐρχόμεθα.

Ἡ ἑλληνικὴ γραμματικὴ τὴν τε ἀρχὴν καὶ τὸ ὄνομα ἔσχεν ἐκ τῆς
λέξεως γράμματα, ἃ εἶ καὶ σὺν τῷ χρόνῳ οὐ μόνον τὰ δημόσια καὶ ιδιω-
τικὰ ἔγγραφα, ἀλλὰ καὶ τὰς δημοσίας πράξεις καὶ ιδιωτικὰς ἐπιστολάς
ἐσήμαινον¹ ἀρχῆθεν ὁμῶς οὐδὲν ἄλλ' ἢ γράμματα, τὰ στοιχεῖα δῆλα δὲ
τῆς γλώσσης ἐδήλουν. Οὕτω δὲ παρὰ Πλάτωνι (Κρατύλ. σ. 436) ἀναγι-
νώσκομεν περὶ τε τῶν γραμμάτων καὶ τῆς γραμματικῆς τέχνης ταῦτα
«ὅταν τὰ γράμματα ταῦτα, τό τε ἄλφα καὶ τὸ βῆτα καὶ ἐν ἑκαστον τῶν

¹ Θουκυδ. Ε'. 29. Θ'. 50 : Ὁ Ἀλκιδιάρχης εὐθὺς πέμπει κατὰ Φρυνίχου γράμ-
ματα εἰς τὴν Σάμον πρὸς τοὺς ἐν τέλει ὄντας. Ἀριστοφ. Πλ. στ. 1167 Νιφ. 770.
Ξεν. ἀπομν. Δ'. 2, 24.

στοιχείων τοῖς ὀνόμασιν ἀποδιδῶμεν τῇ γραμματικῇ τέχνῃ» ὡσαύτως ἐν Σοφ. σ. 255 «Πῶς οὖν οἶδεν ὅποια (γράμματα) ὅποιοις δυνατὰ κοινω-νεῖν, ἢ τέχνης δεῖ τῷ μέλλοντι δρᾶν ἱκανῶς αὐτά; Τέχνης. Ποίας; Τῆς γραμματικῆς· πολλάκις δὲ ἡ γραμματικὴ αὕτη τέχνη μάθησις τῶν γραμμάτων καλεῖται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος. Οὕτως ἐν Θεαιτ σ. 206 «ἄρ' οὖν μάλ-λον ἂν ἀποδέξαιο ἐξ ὧν αὐτὸς σύνοισθα σαυτῷ ἐν τῇ τῶν γραμμάτων μα-θήσει» πρωταγ. σ. 345. «Τίς οὖν ἐς γράμματα ἀγαθὴ πρᾶξις ἐστὶ καὶ τίς ἄνδρ' ἀγαθὸν εἰς γράμματα ποιεῖ; δῆλον ὅτι ἡ τούτων μάθησις». Καὶ ἡ μὲν ἔννοια αὐτῆς τὸ κατ' ἀρχὰς ἦν λίαν συνεπτυγμένη, ὡς διδασκού-σης μόνον τὰ σημεῖα τῆς γραφῆς καὶ ἀνάγνωσιν. Πλάτ. Ν. σ. 840 «γράμ-ματα μὲν τοίνυν χρὴ τὸ μέχρι τοῦ γράψαι τε καὶ ἀναγνῶναι δυνατὸν εἶναι διαπονεῖν.» Μεγίστη ὁμῶς κατεβάλλετο φροντίς εἰς τὴν διάγνωσιν τῆς τῶν στοιχείων φύσεως, εἰς τὴν εἰς εἶδη διαίρεσιν αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν νόμων τῆς ὁμοιότητος καὶ ἀνομοιότητος αὐτῶν. π. χ. Παρὰ Πλάτωνι (Κρατύλ. σ. 424) ἀναγινώσκομεν τάδε «Ἄρ' οὖν καὶ ἡμᾶς οὕτω δεῖ πρῶτον μὲν τὰ φωνήεντα διελέεσθαι, ἔπειτα τῶν ἐτέρων κατὰ εἶδη τά τε ἄφωνα καὶ ἄφθογγα¹ καὶ τὰ αὖ φωνήεντα² μὲν οὐ, οὐ μέντοι γε ἄφθογγα καὶ αὐτῶν τῶν φωνηέντων ὅσα διάφορα εἶδη ἔχει ἀλλήλων.» Θεαιτ. σ. 206 «(ἐν τῇ τῶν γραμμάτων μάθησει) οὐδὲν ἄλλο μανθάνων διετέλεσας ἢ τὰ στοιχεῖα ἐν τε τῇ ὄψει διαγιγνώσκειν πειρώμενος καὶ ἐν τῇ ἀκοῇ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἕκαστον, ἵνα μὴ ἡ θέσις σὲ ταράττη λεγομένων τε καὶ γραφομένων.» Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς γραμματικῆς ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῆς σημασίᾳ. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου ἔλαβεν εὐρυτέραν ἔννοιαν, ὡς δειχθήσεται ἐν οἰκείῳ τόπῳ. γραμματικὸς δὲ ἐκαλεῖτο ὁ ἐπιστάμενος ὀρθῶς γράφειν τε καὶ ἀναγινώσκειν. Ξεν. ἀπομν. Δ'. β'. 20 «οὐκοῦν ὁ μὲν ἐκῶν μὴ ὀρθῶς γράφων γραμματικὸς ἂν εἴη, ὁ δὲ ἄκων ἀγράμματος; Πῶς γὰρ οὐ;» Ὁ δὲ Πλάτων ἐν Θεαιτ. σ. 207 λέγει «ὁ δὲ γε ἴσως οἶοιτ' ἂν ἡμᾶς ὡσπερ ἂν τὸ σὸν ὄνομα ἐρωτηθέντας καὶ ἀποκρινομένους κατὰ συλλαβὴν, γελοίους εἶναι, ὀρθῶς μὲν δοξάζοντας καὶ λέγοντας ἃ λέγομεν, οἰομένους δὲ γραμματικούς εἶναι καὶ ἔχειν τε καὶ λέγειν γραμματικῶς τὸν τοῦ Θεαιτήτου ὄνοματος λόγον. Τὸ δ' οὐκ' εἶναι ἐπιστημόνως οὐδὲν λέγειν πρὶν ἂν διὰ τῶν στοιχείων μετὰ τῆς ἀληθοῦς δόξης ἕκαστον περαινῆ τις.» Καὶ ἐν Φιλήβῳ σ. 47 «φωνὴ μὲν ἡμῖν ἐστὶ ποῦ μία διὰ τοῦ στό-

1 Τὰ οὔτε φωνὴν οὔτε φθόγγον ἔχοντα.

2 Τὰ φωνῆς μὲν οὐ, φθόγγου δὲ μετέχοντά τινος, ἤτοι μέσα, ἐν οἷς καταλε-κτέα τὰ ὑγρά καὶ τὸ σίγμα.

ματος Ἰούσα καὶ ἄπειρος αὖ πλήθει πάντων τε καὶ ἐκάστου· καὶ οὐδενὶ ἐτέρῳ τούτων ἐσμέν πω σοφοί, οὐθ' ὅτι τὸ ἄπειρον αὐτῆς ἴσμεν οὐθ' ὅτι τὸ ἐν' ἄλλ' ὅτι πόσα τέ ἐστὶ καὶ ὅποια, τοῦτ' ἐστὶ τὸ γραμματικὸν ποιοῦν ἕκαστον ἡμῶν.» Ἐν δὲ Πολιτ. σ. 402 «ὥσπερ γραμμάτων πέρι τότε ἱκανῶς εἶχομεν, ὅτε τὰ στοιχεῖα μὴ λανθάνοι ἡμᾶς ὀλίγα ὄντα ἐν ἄπασιν, οἷς ἐστὶ περιφερόμενα, καὶ οὐτ' ἐν σμικρῷ οὐτ' ἐν μεγάλῳ ἠτιμάζομεν αὐτά, ὡς οὐ πρότερον ἐσόμενοι γραμματικοὶ πρὶν οὕτως ἔχειν.» Γραμματιστής δ' ἐλέγετο ὁ διδάσκων τὰ γράμματα ἤτοι τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου. Πλάτ. Χαρμ. σ. 159 «ἐν γραμματιστοῦ τὰ γράμματα γράφειν. Εὐθύδ. 279. Περὶ γραμμάτων γραφῆς τε καὶ ἀναγνώσεως.» 276 «ὁ Διονυσόδωρος ἠρώτα ὅποτε ἀποστοματίζει ἡμῖν ὁ γραμματιστής, πότεροι ἐμάνθανον τῶν παιδῶν τὰ ἀποστοματιζόμενα οἱ σοφοὶ ἢ οἱ ἀμαθεῖς;» Οὕτω δὲ καὶ παρ' Ἀριστοτέλει Ἐλεγχ. Σοφ. Α'. 3 «Τὰ ἀποστοματιζόμενα μανθάνουσιν οἱ γραμματικοὶ καὶ Ἡθ. Νικομ. Β'. 4 «πότε ἐστὶ γραμματικὸς, ἐὰν, καὶ γραμματικόν τι ποιῆται καὶ γραμματικῶς. Τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ γραμματικὴν.» Ἐκ τούτων δῆλον ὅτι γραμματιστής μὲν ἦν ὁ διδάσκων, γραμματικὸς δὲ ὁ διδασκόμενος καὶ γινώσκων τὰ γράμματα. Ἀλλὰ τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ γραμματικοῦ γραμματικὸν οὐκ ἐπὶ τέχνῃ ἀλλ' ἐπὶ παιδείᾳ ποιούμενον ἐντιμὸν τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ γραμματιστοῦ τούναντίον ἐπὶ τέχνῃ γινόμενον ταπεινὸν καὶ ἄξιον περιφρονήσεως ἐθεωρεῖτο. Οὕτως ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ περὶ παραπρεσβ. §. Οθ'. σ. 431, τὸν πατέρα τοῦ Αἰσχίνου Ἀτρόμητον γραμματιστὴν καλεῖ, καὶ ἐν τῷ περὶ Στεφ. §. Π'. σ. 315 ὀνειδίζει τῷ Αἰσχίνῃ, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ τὰ γράμματα ἐδίδασκεν. Ὅτι δὲ ὁ γραμματιστής ἐν μοίρᾳ κιθαριστοῦ, καὶ παιδοτρίβου ἐτιμᾶτο, δῆλον ἐκ τῶν ἐξῆς (Πλάτ. Πρωταγ. σ. 312) «Τὴν παρὰ Πρωταγόρου μάθησιν, ἀλλ' οἷαπερ ἢ παρὰ τοῦ γραμματιστοῦ ἐγίνετο καὶ κιθαριστοῦ καὶ παιδοτρίβου.» Εὐθύδ. σ. 276 ὥσπερ ὁ κιθαριστής καὶ γραμματιστής διδάσκαλοι δῆπου ἦσαν ποῦ καὶ τῶν ἄλλων παιδῶν, ἡμεῖς δὲ μαθηταί.

Καθάπερ δὲ τὴν αὐτὴν σημασίαν εἶχεν ὅτε γραμματικὸς καὶ ὁ γραμματιστής παρ' Ἀριστοτέλει, ἦν καὶ παρὰ Πλάτωνι, οὕτω καὶ ἡ γραμματικὴ τέχνη οὐ μόνον τὴν αὐτὴν σημασίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτὴν θέσιν πρὸς τὴν μουσικὴν καὶ τὴν γυμναστικὴν Πολιτ. θ', 3 «ἐστὶ τέτταρα σχεδόν, α' παιδεύειν εἰώθασι γράμματα καὶ γυμναστικὴν καὶ μουσικὴν, καὶ τέταρτον ἔνιοι γραφικὴν.» Καὶ γίνεται μὲν μνεῖα αὐτῆς μετὰ μεγίστου ἐπαίνου ἐν Κωδ. 1 «Τὴν μὲν γραμματικὴν καὶ γραφικὴν ὡς χρησίμους πρὸς τὸν βίον καὶ πολυχρήστους.» Καὶ κατωτέρω «τὴν μουσικὴν εἰς παιδείαν ἔταξαν οὐθ' ὡς χρήσιμον ὥσπερ τὰ γράμματα πρὸς χρηματισμὸν καὶ πρὸς οἰκονομίαν.

καὶ πρὸς μάθησιν καὶ πρὸς πολιτικὰς πράξεις» οὐδόλως ὅμως ὑπερέβη τὰ ἀρχικὰ ἐκεῖνα ὅρια τῆς γραφῆς δῆλα δὴ καὶ ἀναγνώσεως· διότι ὅπου ἀν αὕτη μνημονεύηται ὑπ' αὐτοῦ, πανταχοῦ στρέφεται περὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῶν γραμμάτων, Ἄριστ. Κατηγ. ἡ. 9 «Ἐπὶ τῆς γραμματικῆς τὰ στοιχεῖα πρότερα τῶν συλλαβῶν.» Τυπ. Ζ'. σ. 4 «ὁμοίως καὶ εἰ τὴν γραμματικὴν ὠρίσατο ἐπιστήμην γραμμάτων.

Οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοὶ ὡς βάσιν τῶν ἐρευνῶν αὐτῶν εἶχον τὴν γραπτὴν γλῶσσαν, περιοριζόμενοι ἐν τοῖς βιβλίοις. Ἡ δὲ νεωτέρα ἔννοια τῆς γραμματικῆς ὡς ἐπιστήμης τῆς γλώσσης, ὡς ἐρευνώσης τὴν ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ ζῶσαν γλῶσσαν, ἦν ὅλως ξένη τοῖς ἀρχαίοις. Αἱ πρῶται ἀρχαὶ αὐτῆς ἦσαν πάνυ μικραὶ, ἀνήκουσι δὲ τῇ πέμπτῃ π. χ. ἑκατονταστηρίδι. Δημόκριτος ὁ Ἀβδηρίτης ἔγραψε (Διογ. Λ. Α, 9,429) Τὸ περὶ Ὀμήρου ἢ ὀρθοεπέης καὶ γλωσσέων σύγγραμμα, ὅπερ δεικνύει τὴν τάσιν αὐτοῦ. Εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Ὀμηρικῆς γλώσσης καὶ παραβολὴν τῶν διαλέκτων. Παρ' αὐτῷ βλέπομεν τὸ πρῶτον τὴν λέξιν γλῶσσα. Ἡ λέξις αὕτη εἶχε διπλὴν σημασίαν ἐν τῇ γραμματικῇ, τοῦτο μὲν διάλεκτον, τοῦτο δὲ γλῶσσαν ἰδίως δηλοῦσα. Ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτῆς σημασίᾳ δεικνύει τὴν γλῶσσαν τῆς συνομιλίας, εἶτα δὲ προσέλαβε τὴν σημασίαν τῶν διαλεκτικῶν ἰδιωμάτων. Ὁ Δημόκριτος ἔγραψε καὶ περὶ ῥυθμῶν καὶ ἀρμονίας, περὶ ποιήσεως, περὶ καλλοσύνης ἐπέων, περὶ εὐφώνων καὶ δυσφώνων γραμμάτων, περὶ ἀοιδῆς, περὶ ῥημάτων καὶ ὀνομαστικῶν, ἔδωκε δὲ τὴν πρώτην ὥθησιν εἰς τὸν σύνδεσμον τῆς γραμματικῆς μετὰ τῆς φιλοσοφίας. Ἐκ δὲ τῆς τῶν διαλέκτων παραβολῆς κατέστη ἱκανὸς εἰς τὴν διασαφήνισιν τῶν δυσκόλων τοῦ Ὀμήρου λέξεων. Παρατηρητέον δὲ, ὅτι ὁμοίαν τῶν ποιητῶν καὶ τῆς ποιητικῆς γλώσσης σπουδὴν ἐποιήσατο καὶ ὁ σύγχρονος καὶ συμπολίτης αὐτοῦ Πρωταγόρας,¹ ὃν μετὰ λόγου ὁ Πλάτων ἐν Πρωταγ. σ. 204 παριστᾷ λέγοντα «ἡγοῦμαι ἐγὼ ἀνδρὶ παιδείας μέγιστον μέρος εἶναι περὶ ἐπῶν δεινὸν εἶναι· ἐστὶ δὲ τοῦτο τὰ ὑπὸ τῶν ποιητῶν λεγόμενα οἷον τ' εἶναι ξυνιέναι ἅτε ὀρθῶς πεποιήται καὶ ἄ μὴ καὶ ἐπίστασθαι διελεῖν καὶ ἐρωτώμενον λόγον δοῦναι.» Καὶ βέβαιον μὲν φαίνεται, ὅτι τὴν σπουδὴν ταύτην τῶν ποιητῶν ἐπιούνητο οἱ ἀρχαῖοι πρὸς γνῶσιν τῶν ὀρθῶς καὶ μὴ πεποιημένων τῶν ποιημάτων, πρὸς ὀρθὴν τῶν περιόδων κατασκευὴν καὶ τὴν τῶν κώλων διαίρεσιν καὶ τέλος εἰς τὴν ἐκμάθησιν καὶ ἀπομνημόνευσιν τῶν ἐπῶν μᾶλλον ἢ πρὸς γραμματικὴν αὐτῶν ἐρμηνείαν, οὐχ ἥττον

¹ Διογ. Λ. Α. 9, 250 : διήκουσε δὲ Δημοκρότου ὁ Πρωταγόρας, ὡς φησι Φαβρίνιος ἐν παντοδαπῇ ἱστορίᾳ.

ὅμως κατ' ἀνάγκην συνεγεννήθη καὶ αὕτη καὶ συνηυξήθη τῇ ἀναγνώσει καὶ μελέτῃ ἐκείνῃ τῶν ποιητῶν· διότι ἀκατάληπτον φαίνεται ἡμῖν τὸ συνιέναι τὰ γεγραμμένα, ὡς ἀναφέρεται ἐν τῷ κατωτέρῳ χωρίῳ τοῦ Πλάτωνος, ἄνευ γραμματικῆς τινος ἐρμηνείας πρὸς μαθητὰς μαθόντας αὐτὰ μόνον τὰ γράμματα ἢτοι τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφάβητου. Ἴδου τὸ χωρίον τοῦ Πλάτωνος τοῦ Πρωταγ. σ. 325 «οἱ διδάσκαλοι τούτων ἐπιμελοῦνται, καὶ ἐπειδὴν αὐτὰ γράμματα μάθωσι καὶ μέλλωσι συνιέναι τὰ γεγραμμένα ὡσπερ τότε φωνήν, παρατιθέασιν αὐτοῖς ἐπὶ τῶν βάρων ἀναγινώσκειν ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα καὶ ἐκμανθάνειν ἀναγκάζουσιν, ἐν οἷς πολλαὶ μὲν νοθετήσεις ἔνεσι, πολλαὶ δὲ διέξοδοι καὶ ἔπαινοι καὶ ἐγκώμια παλαιῶν ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ἔν' ὃ παις ζηλῶν μιμῆται καὶ ὀρέγεται τοιοῦτος γενέσθαι.» Καὶ ὅτι τοῦτο ἐγένετο εἰς τὰ πλεῖστα τῆς Ἑλλάδος μέρη ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου τεκμηριοὶ ὁ Θουκυδίδης ἐν βιβλίῳ 7, 29 μνεῖαν ποιούμενος τοιοῦτου διδασκαλείου ἐν τῇ Μυκαλλισσῷ, κώμῃ τῆς Βοιωτίας. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πλάτωνος ὑπερέχοντες πάντων τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰς τέχνας, ὑπερέτερον αὐτῶν καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ γράμματα. Τὴν δὲ Ἀττικὴν διάλεκτον οὕτω πρωτεύουσαν καὶ ἰδίως ἑλληνικὴν ἐνόμιζον, ὥστε πᾶν τὸ αὐτῆς διάφορον ξενικὸν ἀπεκάλουν καὶ βάρβαρον. Οὕτως ὁ Πλάτων ἐν Πρωταγ. σ. 209 παριστᾷ τὸν Πρόδικον λέγοντα «Τὶ οἶε λέγειν Σιμωνίδην ἄλλο ἢ τοῦτο, καὶ ὀνειδίζειν τῷ Πιπτακῷ ὅτι τὰ ὀνόματα οὐκ ἠπίστατο ὀρθῶς διαιρεῖν ἅτε Δέσβιος ὢν καὶ ἐν φωνῇ βαρβάρῳ Τεθραμμένος;» Κατ' ἐξοχὴν δὲ ἐν Κρατύλῳ πᾶσαν Αἰολικὴν ἢ Δωρικὴν λέξιν παρὰ τοὺς τύπους τῆς Ἀττικῆς ἐσχηματισμένην ξενικὴν καλεῖ οἷον ἐν σ. 406 περὶ τοῦ ὀνόματος τῆς Δητοῦς λέγει τάδε· «Ἴσως δὲ ὡς οἱ ξένοι καλοῦσι· πολλοὶ γὰρ Δηθῶ καλοῦσι σ. 407. «Ἀθηνᾶ ἁ Θεονόα. Τῷ ἄλφα ξενικῶς· ἀντὶ τοῦ ἦτα χρησάμενος· σ. 404. «Τὰ ξενικὰ ὀνόματα — οἷον ὃ ἡμεῖς οὐσίαν καλοῦμεν, εἰσὶν οἱ ἐσίαν καλοῦσιν· σ. 407 «Ὀφέλιμον ξενικὸν τοῦνομα, ᾧ καὶ Ὀμηρος πολλαχοῦ κέχρηται τῷ ὠφέλλειν ἔστι δὲ τοῦτο τοῦ αὔξειν καὶ ποιεῖν ἐπωνυμία· σ. 419. «Τὸ κίειν ξενικὸν τοῦνομα· σ. 62. «Τὴν ταχεῖαν ὀρμὴν οἱ Λακκεδαιμόνιοι σοῦν καλοῦσι·» καὶ ἐν σ. 409 «οἴσθα ὅτι ἐπὶ τῷ αὐτῷ ἡμεῖς μὲν φαμεν σκληρότης, Ἑρετριεῖς δὲ σκληρότηρ.» Οὐ μόνον δὲ τὰς ξένας διαλεκτικὰς διαφορὰς ἢ ἰδιώματα, ἀλλὰ καὶ τὰς τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς ἀπὸ τῆς νεωτέρας διέκρινε ὁ Πλάτων. Οὕτως ἐν Κρατύλ. σ. 398 «δαίμονα καὶ δαήμονα ταῦτον ὄνομα λέγει εἶναι, καὶ εἶγε τῇ ἀρχαίᾳ τῇ ἡμετέρᾳ φωνῇ αὐτὸ συμβαίνει τὸ ὄνομα· αὐτὸ κατὰ τὴν Ἀττικὴν τὴν παλαιὰν φωνὴν ἔρως καὶ ἦρως λέγονται συγγενῆ· σ. 404. «Ἐοίκαμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς τὸ παλαιὸν ἐ-

σίαν καλεῖν τὴν οὐσίαν· σ. 410» Αἱ ὄραι Ἀττικιστὶ ὡς τὸ παλαιὸν ῥητέον—ὄραι γὰρ εἰσιν. Μνεΐας δὲ ἄξιον εἶνε, ὅτι αἱ γυναῖκες ἔσωσαν τὴν ἀρχαίαν φωνήν.¹ Ἄλλ' οὐδόλως παράδοξον, διότι καὶ νῦν ἔτι αἱ κατὰ τόπους διαλεκτικαὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης διαφοραὶ, καίτοι ἡ κοινὴ γλῶσσα προσεπάθησε νὰ ἐξαφανίσῃ αὐτὰς ἐπικρατήσασα πανταχοῦ τοῦ ἑλληνισμοῦ, ζῶσιν ὁμως ἔτι καὶ ζῶσιν κυρίως ἐν τῷ στόματι τοῦ μονίμου αὐτόχθονος φύλου τῶν γυναικῶν. Καὶ τοῦτο μὲν εἶνε μέγα εὐτύχημα διὰ τὴν ἐπιστήμην τῶν γλωσσῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡμεῖς περὶ παντὸς ἄλλου μεριμνῶμεν καὶ φροντίζομεν ἢ περὶ τῶν τοιούτων, φοβούμεθα μήπως ὥσπερ μέχρι τοῦδε, οὕτω καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἢ μηδὲν ἢ ἐλάχιστον φροντίσωμεν περὶ τῆς συλλογῆς τῶν κειμηλίων τούτων τῆς γλώσσης, δι' ὧν καὶ μόνων τὰ μάλιστα δυνάμεθα νὰ ἀποδείξωμεν τὴν γνησίαν ἡμῶν ἑλληνικὴν καταγωγὴν, καὶ τὴν ζῶσαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ γλῶσσαν οὐχὶ ὀθνείαν καὶ μιξοβάρβαρον οὔσαν, ἀλλὰ γνησίαν θυγατέρα τῆς ἀρχαίας αὐτῆς μητρός. Ἄλλ' εὐξάμενοι, ἵνα οἱ ἀρμόδιοι πολλὴν πρόνοιαν τούτου σχῶσιν, ἔλθωμεν εἰς τὸ θέμα ἡμῶν. Ἐκ τῶν προμνημονευθέντων χωρίων τοῦ Πλάτωνος δῆλον ὅτι ἡ τῶν διαλέκτων παράθεσις ἤρξατο ἔκτοτε γινομένη, τὰς ἀρχὰς αὐτῆς σχοῦσα ἀπὸ Δημοκρίτου, τοῦ περὶ γλωσσέων, ὡς προεῖρηται, γράψαντος. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου προσετέθη αὕτη ὡς ἴδιον μέρος τῆς γραμματικῆς περὶ γλωσσῶν εἴτε λέξεων

Τοὺς Ἕλληνας γραμματικούς δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν εἰς τέσσαρα κλάσματα συστήματα.

1) Τοὺς φιλοσοφοῦντας γραμματικούς, οὓς καὶ γραμματικευομένους φιλοσόφους δυνάμεθα ὀνομάσαι. Ἐν τοῖς πρώτοις δὲ οἱ Σοφισταὶ ἔθηκαν τὰ θεμέλια τῆς γραμματικῆς καὶ μάλιστα ὁ Πρωταγόρας, ὃς καὶ τοὺς γραμματικούς ὄρους ἐποίησεν. Ὑπ' αὐτοῦ δῆλα δὴ ἄρχεται ἡ διαίρεσις τῶν γένων, Ἀριστοτ. Ῥητ. Γ'. 4.5 «ὡς Πρωταγόρας τὰ γένη τῶν ὀνομάτων διήρει, ἄρρενα καὶ θήλεα καὶ σκευή. Ἄλλ' ὁ τελευταῖος ὄρος δὲν φαίνεται ἐπὶ πολὺ ἐπικρατήσας, γελοῖος καταστάς, ὡς φαίνεται ἐν ταῖς τοῦ Ἀριστοφάνους Νεφέλαις στ. 659. Περὶ Πλάτωνι οὐδόλως μνεΐα ταύτης γίνεται. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τὰ τοῦ Πρωταγόρου σκευὴ ὀνόμασε *Τὰ μεταξὺ Ποιητ.*» 21 «τῶν ὀνομάτων τὰ μὲν ἄρρενα, τὰ δὲ θήλεα, τὰ δὲ μεταξὺ.» Ἐλεγχ. Σοφ. Α. κ. 8: σ. 423 «οἱ δὲ παρὰ τὸ σχῆμα τῆς λέξεως συμβαίει»

1 Πλάτ. Κρατυλ. 418: οἴσθα ὅτι οἱ παλαιοὶ οἱ ἡμέτεροι τῷ ἰῶτα καὶ τῷ δέλτα εὐ μάλα ἐχρῶντο, καὶ οὐχ ἥκιστα αἱ γυναῖκες, ἀλλ' ἄλλοι μάλιστα τὴν ἀρχαίαν φωνήν σώζουσιν.

νουςιν, ὅταν τὸ μὴ ταῦτὸν ὡσαύτως ἐρμηνεύωνται, οἷον τὸ ἄρρεν θῆλυ καὶ τὸ θῆλυ ἄρρεν ἢ τὸ μεταξὺ θάτερον τούτων· αὐτ. κ. 13. σ. 441 αείσι δὲ πάντες οἱ λεγόμενοι σολοικισμοὶ παρὰ τὸ τόδε καὶ ὅταν ἡ πτώσις μῆτε ἄρρεν μῆτε θῆλυ δηλοῖ, ἀλλὰ τὸ μεταξὺ. Τὸ μὲν γὰρ οὗτος ἄρρεν σημαίνει, τὸ δὲ αὕτη θῆλυ, τὸ δὲ τοῦτο θέλει μὲν τὸ μεταξὺ σημαίνειν, πολ- λάκις δὲ σημαίνει κακείνων ἐκάτερον οἷον τί τοῦτο; Καλλιόπη, ξύλον, Κορίσκος· καὶ ἐν σ. 441 αὐτ., ἐνθα παρατηρητέα ἡ χρῆσις τῆς λέξεως κλη- σις· «καὶ ἐπὶ τῶν θηλέων ὀνομάτων ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῶν λεγομένων σκευ- ῶν, ἐχόντων δὲ θηλείας ἢ ἄρρενος κλησιν· ὅσα γὰρ εἰς τὸ ο καὶ τὸ ν τε- λευτᾶ, ταῦτα μόνον σκεύους ἔχει κλησιν, οἷον ξύλον σχοινίον. Τὸ δὲ μὴ οὕτως ἄρρενος ἢ θήλεος, ὧν ἓνια φέρομεν ἐπὶ τὰ σκεύη, οἷον ἄσκος μὲν ἄρρεν τοῦνομα κλίνη δὲ θῆλυ.» Παρατηρητέον δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι ὁ Ἀρι- στοτέλης πρῶτος ὥρισεν ἐκ τῶν καταλήξεων τὰ γένη τῶν ὀνομάτων, Ποιητ. κ. 22: ἄρρενα μὲν ὅσα τελευτᾶ εἰς τὸ ν καὶ ρ καὶ σ καὶ ὅσα ἐκ τούτου καὶ τῶν ἀφώνων σύγκειται· ταῦτα δὲ ἐστὶ δύο τὸ ψ καὶ ξ. Θήλεα δὲ ὅσα ἐκ τῶν φωνέντων εἰς τε τὰ ἀεὶ μακρά, οἷον εἰς ἠ καὶ ω καὶ τῶν ἐπεκτεινο- μένων εἰς α. ὥστε ἴσα συμβαίνει πλήθει, εἰς ὅσα τὰ ἄρρενα καὶ τὰ θήλεα· τὸ γὰρ ψ καὶ τὸ ξ καὶ σ ταῦτά ἐστίν. Εἰς δὲ ἄφωνον οὐδὲν ὄνομα τελευ- τᾶ οὐδὲ εἰς φωνῆν βραχύ. Εἰς δὲ τὸ ι τρία μόνον, μέλι, κόμμι, πέπερι. Εἰς δὲ τὸ υ. Τὸ πῶυ, τὸ νάπυ, τὸ γόνυ, τὸ ἄστυ. Τὰ δὲ μεταξὺ εἰς ταῦτα καὶ ν καὶ σ. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς τῶν γενῶν διαίρεσεως. Ἦδη μετα- βαίνομεν εἰς τὴν διαίρεσιν τῶν τοῦ λόγου μερῶν. Ἐκ τῶν κατωτέρω χωρίων δῆλον ἔσται, ὅτι ταύτην πρῶτος φαίνεται ὁ Πλάτων εὐρών. Ἄλλ' ἐκ τῶν αὐτῶν χωρίων δειχθήσεται ἐπίσης, ὅτι ἡ διαίρεσις τῶν μερῶν τοῦ λόγου οὔτε ἐπὶ Πλάτωνος οὔτε ἐπὶ Ἀριστοτέλους ἦν πλήρης, οἷα πέρ ἐστιν ἐν τῇ σημε- ρινῇ γραμματικῇ· ἀλλ' ὡς ἐν τοῖς ἐφεξῆς δειχθήσεται αὕτη προὔβαινε μέ- χρι τοῦ τελευταίου συστήματος συμπληρουμένη. Καὶ δὴ παρὰ Πλάτωνι δύο μόνον μέρη λόγου ἦσαν, τὰ ὀνόματα δῆλον ὅτι καὶ τὰ ῥήματα. Σο- φιστ. σ. 261 «ἔστι γὰρ ἡμῖν που τῶν τῆ φωνῆ περὶ τὴν οὐσίαν δηλωμά- των διττὸν γένος; Θεαιτ. Πώς; Ξεν. Τὰ μὲν ὀνόματα, τὰ δὲ ῥήματα κλη- θέν. Θεαιτ. Εἶπέ ἐκάτερον. Σ. Τὸ μὲν ἐπὶ τοῖς πράξεσιν ὄν δῆλωμα ῥῆμα που λέγομεν. Θεαιτ. Ναί. Ξ. Τὴ δὲ γ' ἐπ' αὐτοῖς τοῖς ἐκεῖνα πράττουσι σημείον τῆς φωνῆς ἐπιτεθὲν ὄνομα. Θ. κομιδῆ μὲν οὖν. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὄνομα μὲν λέγεται πᾶν τὸ οἰκείῳ ὀνόματι τὴν ἑαυτοῦ φύσιν δηλοῦν (οἷον ἕκαστόν ἐστι τῶν ὄντων) ῥῆμα δὲ πᾶν τὸ περιλαμβάνον τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐπιθέτου ὡς κατηγορουμένου, οἷον ἡ λέξις φίλος παρὰ Πλάτωνι καλεῖται ῥῆμα· Κρατυλ. σ. 399 «Πρῶτον τὸ τοιόνδε δεῖ ἐννοῆται περὶ ὀνομάτων,

ὅτι πολλάκις ἐπεμβάλλομεν γράμματα, τὰ δ' ἐξαιροῦμεν παρ' ὃ βουλόμεθα ὀνομάζοντες, καὶ τὰς ὀξύτητας μεταβάλλομεν οἷον Διὶ φίλος. Τοῦτο ἵνα ἀντὶ ῥήματος ὄνομα ἡμῖν γένηται τό τε ἕτερον αὐτόθεν ἰῶτα ἐξείλομεν καὶ ἀντὶ ὀξείας τῆς μέσης συλλαβῆς βαρεῖαν ἐφθεγξάμεθα.» (ὡς Δίφιλος). καὶ ἐν σ. 400, ὅτι τὸ ὄνομα ἄνθρωπος, ὅπερ λέγει ὅτι ἐγένετο ἐκ τοῦ ἀναθρεῖν ἃ ὄπωπεν, ἐγένετο ἐκ ῥήματος ὄνομα. Ἴδου δὲ τί περὶ τούτων λέγει ὁ Πλούταρχος ἐν τοῖς Πλατωνικοῖς Ζητήμασιν 10, § 1. σ. 545. Διὰ τὴν Πλάτων εἶπε, τὸν λόγον ἐξ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων κεράννυσθαι; δοκεῖ γὰρ πάντα, πλὴν δυεῖν τούτων, τὰ μέρη τοῦ λόγου μηθέν. Ὅμηρον δὲ καὶ νεανιευσάμενον εἰς ἓνα στίχον ἐμβαλεῖν ἅπαντα τοῦτον.

Αὐτὸς ἰὼν κλισίην δε τὸ σὸν γέρας. ὄφρ' εὖ εἰδῆς.

Καὶ γὰρ ἀντωνυμία, καὶ μετοχή, καὶ ὄνομα, καὶ ῥῆμα, καὶ πρόθεσις, καὶ ἄρθρον, καὶ σύνδεσμος, καὶ ἐπίρρημα ἔνεστι. Τὸ γὰρ Δὲ μόριον νῦν ἀντὶ τῆς Εἰς, προθέσεως τέτακται. Τὸ γὰρ Κλοσίηνδι, τοιοῦτόν ἐστιν, οἷον τὸ Ἄθιναζε. Τὸ δὲ ῥητέον ὑπὲρ τοῦ Πλάτωνος;

Ἡ ὅτι πρῶτον λόγον οἱ παλαιοὶ τὴν τότε καλουμένην πρότασιν, νῦν δ' ἀξίωμα, προσηγόρευον, ὃ πρῶτον λέγοντες, ἀληθεύουσιν ἢ ψεύδονται; τοῦτο δ' ἐξ ὀνόματος καὶ ῥήματος συνέστηκεν, ὧν τὸ μὲν πτώσιν οἱ διαλεκτικοί, τὸ δὲ κατηγορημα καλοῦσιν ἀκούσαντες γὰρ, ὅτι Σωκράτης φιλοσοφεῖ, καὶ πάλιν, ὅτι Σωκράτης τρέπεται, τὸν μὲν ἀληθῆ λόγον εἶναι, τὸν δὲ ψευδῆ φήσομεν, οὐδενὸς ἄλλου προσδεηθέντες· καὶ γὰρ εἰκὸς, ἀνθρώπους ἐν χρεῖα λόγου τὸ πρῶτον καὶ φωνῆς ἐνάρθρου γενέσθαι, τὰς τε πράξεις καὶ τοὺς πράττοντας αὐτὰς καὶ τοὺς πάσχοντας ἀλλήλοις διασαφεῖν καὶ ἀποσημαίνειν βουλομένους. Ἐπεὶ τοίνυν τῷ μὲν ῥήματι τὰ πράγματα καὶ τὰ πάθη, τῷ δ' ὀνόματι τοὺς πράττοντας αὐτὰ καὶ πάσχοντας ἀποχρώντως δηλοῦμεν, ὡς αὐτὸς εἶρηκε, ταῦτα σημαίνειν ἔδοξε. Τὰ δ' ἄλλα φαίη τις ἂν οὐ σημαίνειν, οἷον οἱ στεναγμοὶ καὶ ὀλολυγμοὶ τῶν ὑποκριτῶν.»

Καὶ τὰ μὲν ὀνόματα σταθερὸν καὶ βέβαιον μέρος τῆς γλώσσης ἀποτελοῦντα, τὰ δὲ ῥήματα ἀσταθῆς καὶ εὐμετάβλητον, ἀμφότερα ἐνούμενα ἀποτελοῦσι τὸν λόγον. Κρατύλ. σ. 425. «Ἐκ τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων μέγα ἤδη τι καὶ καλὸν καὶ ὄλον συστήσομεν ὡσπερ ἐκεῖ τὸ ζῶον τῆ γραφικῆ, ἐνταῦθα τὸν λόγον.» Ἐν δὲ σ. 434 «λόγος — ἢ τῶν ῥημάτων καὶ ὀνομάτων ζύνθεσις ἔστιν. Πλουτ. Πλατ Ζητημ. 10. §. 8, σ. 554 «Διὸ χρεῖαν μὲν τινα τῷ λόγῳ παρέχεται τούτων ἕκαστον, μέρος δὲ λόγου καὶ στοιχεῖον οὐδέν ἐστι πλὴν, ὡσπερ εἶρηται, τὸ ῥῆμα καὶ τοῦνομα ποιοῦντα τὴν πρώτην, τὸ τ' ἀληθές καὶ τὸ ψεῦδος δεχομένην σύνθεσιν, ἣν οἱ μὲν πρότασιν, οἱ δ' ἀξίωμα, Πλάτων δὲ λόγον προσηγόρευσεν. Τοιαῦτα περὶ τῆς παρὰ Πλάτωνι διαιρέσεως καὶ σημασίας τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων.

(ἔπεται συνέχεια).